

Ο ΟΛΙΚΟΣ ΠΟΝΟΣ ΚΑΙ Η ΦΥΣΗ ΤΗΣ ΙΑΣΗΣ

DANIEL B. HINSHAW

Ο ΟΛΙΚΟΣ ΠΟΝΟΣ
ΚΑΙ Η
ΦΥΣΗ ΤΗΣ ΙΑΣΗΣ

Πρόλογος:
Μητροπολίτης Μεσογαίας και Λαυρεωτικής
κ. Νικόλαος

Μετάφραση:
Πολυξένη Τσαλίκη

Επιμέλεια έκδοσης:
π. Βασίλειος Αργυριάδης

Ἐν πλῶ

© Εκδόσεις Έν πλώ
Κολοκοτρώνη 49, Αθήνα 105 60
Τηλ.: 210 3226343 - Fax: 210 3221238
e-mail: info@enploeditions.gr
www.enploeditions.gr
www.facebook.com/enploeditions.gr

Α΄ έκδοση: Απρίλιος 2021

ISBN: 978-960-619-080-3

Στον ιατρό πατέρα μου, Ντέιβιντ·
Σ' αυτόν οφείλω την έμπνευση να ξεκινήσω
το ταξίδι μου στον χώρο της ίασης·

Στον π. Ιωάννη Breck,
ο οποίος έδωσε κατεύθυνση και στόχο
στις περιπλανήσεις μου·

Στον π. Ρομάν Braga,
ο οποίος με δίδαξε να αναζητώ
την ίαση εν μέσω της οδύνης·

Και τέλος, στην συνοδοιπόρο
και σύζυγό μου, Τζέην.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος.....	11
Μητροπολίτης Μεσογαίας και Λαυρεωτικής κ. Νικολάος	
Εισαγωγή.....	17

ΜΕΡΟΣ Α΄. ΤΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΔΙΛΗΜΜΑ

1 Από τη μέριμνα στη θεραπεία.....	25
2 Ο πόνος και η ανθρώπινη συνθήκη.....	71
3 Το πλαίσιο της οδύνης.....	101

ΜΕΡΟΣ Β΄. Η ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΗ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ

4 Ορισμός της συνάντησης.....	163
5 Πρόσωπο και ολικός πόνος.....	175
6 Ο θεραπευτής.....	237
7 Τρόποι ίασης.....	271
8 Ο Ασθενής.....	307

ΜΕΡΟΣ Γ΄. Η ΔΙΑ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΙΑΣΗ

9 Πνευματικότητα στο τέλος της ζωής- Η εκκοσμικευμένη οπτική.....	317
10 Παραδοσιακή χριστιανική θεώρηση του πόνου και του θανάτου.....	353
11 Ουσιώδη στοιχεία της ίασης.....	379

Πρόλογος

Η Ανακουφιστική Φροντίδα είναι μία σχετικά πρόσφατη μορφή ιατρονοσηλευτικής και όχι μόνον συμπαράστασης ασθενών που πάσχουν από σοβαρή ασθένεια που συχνά απειλεί και τη ζωή τους. Στόχος της δεν είναι η θεραπεία όσο η αντιμετώπιση των επώδυνων συμπτωμάτων. Η προσέγγισή της είναι ολιστική, αγκαλιάζει όλον τον άνθρωπο με όλα του τα προβλήματα, σωματικά, ψυχικά, κοινωνικά, πνευματικά, όπως και την οικογένεια και το άμεσο περιβάλλον του, συνήθως σε τελική φάση αλλά και σε προγενέστερη. Δεν τον βλέπει μόνο ως σώμα που βιολογικά φθείρεται ούτε απλά ως ψυχική οντότητα που καταρρέει ούτε ακόμη ως κοινωνική μονάδα που σταδιακά αχρηστεύεται· αλλά όλα αυτά μαζί. Ο ασθενής είναι άνθρωπος που έχει αξία και αξιοπρέπεια, που πρέπει με κάθε τρόπο να του τα προστατεύσουμε, γιατί... αξίζουν και πολύ μάλιστα. Ιδιαίτερα όταν περιέρχεται σε κατάσταση που αυτά αποδυναμώνονται.

Αυτό το σχήμα εξειδικευμένης φροντίδας, που με οργανωμένη μορφή εμφανίστηκε εδώ και χρόνια κυρίως στη Δύση, αποδίδεται στην ελληνική γλώσσα με μία λέξη, τόσο βαριά σε περιεχόμενο, τη λέξη ανακουφίζω. Κούφος σημαίνει ελαφρύς, άδειος, μάταιος και ανακουφίζω σημαίνει ξαλαφρώνω, απαλλάσσω κάποιον τελείως από πόνο ή ψυχικό βάρος ή τουλάχιστον τα μετριάζω. Και το

βάρους ενός ασθενούς με απειλητική για τη ζωή του ασθένεια ή τελικού σταδίου είναι τεράστιο. Όταν η θεραπευτική ελπίδα ξεθωριάζει ή και εξαφανίζεται, τότε μια ανάσα φροντίδας και αγάπης και αναγκαία είναι, αλλά και μεταμορφώνεται σε πνοή ζωής. Είναι μεγάλο πράγμα η Ανακουφιστική Φροντίδα. Γι' αυτό και απαιτεί πολλά από τον λειτουργό της: φυσικές αντοχές, ψυχικό σθένος, γνώσεις, συνεχή επιμόρφωση και επιμέλεια, αλλά και ανιδιοτέλεια, αυταπάρνηση, αποθέματα αγάπης, ανεκτικότητα και υπομονή, ολοκληρωτική αφιέρωση, δυνατή πίστη.

Στην Ελλάδα η φιλοσοφία της είναι ακόμη σχετικά άγνωστη. Μόλις τα τελευταία χρόνια διάφοροι φορείς ανέλαβαν πρωτοβουλίες προς την κατεύθυνση της Ανακουφιστικής Φροντίδας και ήδη δείχνει ενδιαφέρον και η πολιτεία. Μεταξύ αυτών, η Μητρόπολη Μεσογαίας και Λαυρεωτικής μέσω της Μονάδας ΓΑΛΙΛΑΙΑ έχει δημιουργήσει ένα πλήρες πρόγραμμα με υπηρεσίες Κατ' Οίκον Φροντίδας, Κέντρο Ημέρας και τον πρώτο στην Ελλάδα Ξενώνα (hospice). Αυτό που τώρα χρειαζόμαστε είναι η μετάγγιση γνώσης, εμπειρίας, ήθους και φρονήματος από άλλους, οι οποίοι για χρόνια διακονούν στον ευαίσθητο χώρο της.

Και αυτό το βρίσκουμε με τον καλύτερο τρόπο στο εξαίρετο αυτό βιβλίο του Dr Hinshaw. Ένα βιβλίο με λεπτομερή ιστορική ανάλυση για την εξέλιξη της Ανακουφιστικής Φροντίδας, πού τόσο παραστατικά, δύσκολα θα μπορούσε να αποδώσει ακόμη και ένας εξειδικευμένος ιστορικός. Μια ιστορική παρουσίαση που μιλάει μόνη της, δίνοντας την αίσθηση της εξέλιξης και όχι μόνο μια στεγνή περιγραφή αλληλουχίας γεγονό-

των, αφού η κάθε στιγμή διαλέγεται με την αλήθεια και το σήμερα.

Οι αναφορές στην τέχνη και τον πολιτισμό, επίσης ιδιοφυείς και ολοζώντανες. Δεν προσφέρονται μόνο ως ενδιαφέρουσες πληροφορίες και σκέψεις, αλλά χαρίζονται στον ενδιαφερόμενο αναγνώστη ως θησαυροί βαθύτερης κατανόησης της σχέσης του ανθρώπου με τον πόνο και τον θάνατο, πράγμα τόσο απαραίτητο για όποιον ασχολείται με την Ανακουφιστική Φροντίδα. Ο συγγραφέας σκάβει με μεγάλη εμπρίθεια στο βάθος της ανθρώπινης φύσης.

Η μεγάλη κλινική εμπειρία του, η γνώση του ασθενούς και των εκδηλώσεων της ασθένειας, σε συνδυασμό με την αγάπη του και την πολύχρονη διακονία του στον χώρο της Ανακουφιστικής Φροντίδας, του δίνουν τη δυνατότητα να περιγράψει βιωματικά όλη την ατμόσφαιρα και το περιβάλλον μέσα στο οποίο αυτή εφαρμόζεται, τα προβλήματα, την πολυπλοκότητά τους, τα αναφυόμενα διλήμματα, τις εντάσεις των κρίσεων, όλο το φάσμα των αντιδράσεων, τον αγώνα των ασθενών τελικού σταδίου, των οικογενειών και των φροντιστών τους, τις σχέσεις των λειτουργών υγείας μεταξύ τους και με τους συγγενείς.

Άνθρωπος που γεννήθηκε και ανατράφηκε στη Δύση, καρπός του δυτικού τρόπου σκέψης, κατανοεί και εκφράζει εξαιρετικά αυτήν την ανθρωπολογία που γνωρίζει την αγάπη ως πράξη αλληλεγγύης, τη φροντίδα ως χρέος συμπαράστασης στον συνάνθρωπο, την προσφορά ως οφειλή στο κοινωνικό σύνολο, τη διακονία του ασθενούς και πάσχοντος ως προσωπική καταξίωση και ως τήρηση των εντολών του Ευαγγελίου.

Δίπλα σε αυτό υπάρχει και η κοσμική αντίληψη που βλέπει τον πάσχοντα ως εγκαταλελειμμένο άνθρωπο που χρειάζεται συμπάρασταση και βοήθεια μέχρι το τέλος του. Ώς εκεί· και αυτό ασφαλώς είναι σημαντικό, αλλά δεν είναι το πλήρες, το «περισσόν», το «μείζον», η «καθ' ὑπερβολήν ὁδός». Αυτά τα φανερώνει το παρόν πόνημα.

Το βιβλίο δεν είναι ένα βιβλίο για την Ανακουφιστική Φροντίδα ούτε μόνο για τον πόνο ή τη φύση της ίασης, όπως λέγει ο τίτλος του. Είναι ένας θησαυρός Ορθόδοξης βιοηθικής θεωρίας, μία ανατομία της ανθρώπινης ψυχής, μία αποκάλυψη των κρυφών πτυχών της. Τελικά, ο Dr Hinshaw δεν γράφει μόνον ως ειδήμων, ως έμπειρος, ως ειδικός, αλλά είναι κάτι αρκετά πιο πέρα από αυτά. Γράφει με την καρδιά.

Διαβάζοντάς το δεν σε βάζει σε σκέψεις. Σε οδηγεί σε αποφάσεις και σε γνωριμία με τον εαυτό σου, το μέσα σου. Τι είναι ο πόνος για σένα, τι ο θάνατος, τι ο κρυμμένος άνθρωπος, ο εαυτός των προαιρέσεων, των λεπτομερειών, των εσωτερικών κινήσεων. Πριν δοθείς στη διακονία της ανακούφισης των άλλων πρέπει να γνωρίσεις την αλήθεια σου, να ανακουφιστείς ο ίδιος. Σε βοηθάει να λύσεις μέσα σου το πρόβλημα του πόνου, να αποδεχθείς την παιδαγωγία του, να τον υποδεχθείς ως ευεργεσία. Το ίδιο με τον θάνατο. Πώς να βοηθήσεις κάποιον που τον πλησιάζει, αν δεν βλέπεις το φως μετά την επίσκεψή του; Αν δεν είναι πόρτα που σου ανοίγει την όραση και σου ανασταίνει την αίσθηση του αληθινού κόσμου;

Η εμπειρία του συγγραφέα ως Ορθόδοξου χριστιανού τον οδηγεί στην ανεξάντλητη πηγή της πατερικής

και φιλοκαλικής σοφίας, και αυτή του χαρίζει φωτεινή ερμηνεία του Ευαγγελίου και γνώση της Αλήθειας και της Ζωής. Και από το φως του παίρνεις φως. Η άποψη ότι «η ελπίδα του Χριστιανού βρίσκεται στον θάνατό μας» ή ότι «ο έλεγχος του πόνου πρέπει να χρησιμοποιείται όχι μόνο για να ανακουφίσει τον ασθενή, αλλά και για να τον βοηθήσει να προετοιμαστεί για τον θάνατο», ηχεί αρκετά ξένη στην επικρατούσα λογική προσέγγιση και ίσως επαναστατική. Είναι όμως τόσο παλιά και βαθιά χριστιανική!

Υπάρχει μια αντίληψη περί της Ανακουφιστικής Φροντίδας επιφανειακού κοινωνικού χαρακτήρα. Έχει σφραγίδα ενός επίπεδου κοινωνικού ανθρωπισμού. Είναι σαφώς ελλιπής. Κάτι πολύ βασικό της λείπει. Αυτό το κενό καλύπτει με μεγάλη επιτυχία ο Dr Hinshaw. Τώρα που ο χριστιανισμός φαίνεται να ξεφτίζει, η Δύση του γυρίζει την πλάτη, ενώ αυτός είναι η πηγή της ανακουφιστικής αντίληψης και πράξης. Η ανάγκη να ανιχνεύσουμε την πνευματική ταυτότητα της Ανακουφιστικής Φροντίδας είναι επιτακτική σήμερα παρά ποτέ. Πώς εκφράζεται η αγάπη ως αντανάκλαση της αγάπης του Θεού και πώς η πίστη σε Αυτόν θεραπεύει την ψυχή, ακόμη και αν δεν καταφέρουμε να θεραπεύσουμε το σώμα. Αυτό είναι ίαση. Αυτό αναδεικνύεται από το παρόν βιβλίο. Η Ανακουφιστική Φροντίδα δεν είναι μόνο πράξη αγάπης. Είναι και έκφραση βαθιάς πίστης.

Τον Dr Hinshaw είχα τη μεγάλη χαρά να τον γνωρίσω από κοντά στη Ρουμανία και στον Λίβανο και να εμπνευστώ από την παιδεία και το ήθος του. Τον περιμένουμε και στη ΓΑΛΙΑΛΙΑ, στο σπίτι μας. Τον θεωρούμε συνεργάτη στην προσπάθεια της ΓΑΛΙΑΛΙΑΣ, φίλο

και δάσκαλο. Πολλά έχουμε διδαχθεί από τον ίδιο όλι μας. Μας εμπνέει. Και τώρα έχω την τιμή να προλογίζω την ελληνική μετάφραση του έργου του «Ο ολικός πόνος και η φύση της ίασης», ένα μοναδικό σχετικό βιβλίο στην Ελλάδα και ίσως το μόνο από Ορθόδοξο συγγραφέα. Μας συγκινεί ιδιαίτερα που αυτόβουλα προσφέρθηκε να παραχωρήσει τα συγγραφικά δικαιώματά του στη ΓΑΛΙΛΑΙΑ. Έχει γίνει πλέον και χορηγός της. Τον ευχαριστούμε από μέσης καρδιάς.

*Μητροπολίτης Μεσογαίας & Λαυρεωτικής
κ. Νικόλαος*

Εισαγωγή

*Ἡ Παρθένος σήμερον, τὸν ὑπερούσιον τίκει,
καὶ ἡ γῆ τὸ Σπήλαιον, τῷ ἀπροσίτῳ προσάγει.
Ἄγγελοι μετὰ Ποιμένων δοξολογοῦσι.
Μάγοι δὲ μετὰ ἀστέρος ὁδοιποροῦσι.
Δι' ἡμᾶς γὰρ ἐγεννήθη, Παιδίον νέον,
ὁ πρὸ αἰώνων Θεός.*

Οπολύ αγαπητός αυτός χριστουγεννιάτικος ὕμνος της Ορθόδοξης Εκκλησίας φωτίζει το μεγάλο, εγγενές στη Σάρκωση, παράδοξο. Ο άπειρος και εντελώς απεριγραπτος Θεός, εκουσίως επιλέγει να αναλάβει τη σάρκα του κτίσματός Του και να περιοριστεί μέσα στη μήτρα της Μαρίας. Μέσα από το απερινόητο αυτό μυστήριο, ο Θεός, δια του δευτέρου Προσώπου της Τριάδος, του Θεανθρώπου, φέρνει την ίαση στην τραυματισμένη κτίση. Κατά τον μεγάλο υπέρμαχο της χριστιανικής Ορθοδοξίας, του 4ου αιώνα, τον Μέγα Αθανάσιο, επίσκοπο Αλεξανδρείας, «Όθεν εικότως ἔλαβε σῶμα θνητόν, ἵνα καὶ ὁ θάνατος ἐν αὐτῷ λοιπὸν ἐξαφανισθῆναι δυναθῆ, καὶ οἱ κατ' εἰκόνα πάλιν ἀνακαινισθῶσιν ἄνθρωποι. Οὐκοῦν ἑτέρου πρὸς ταύτην τὴν χρεῖαν οὐκ ἦν, εἰ μὴ τῆς Εἰκόνας τοῦ Πατρὸς»¹.

Από πολύ νωρίς στη χριστιανική παράδοση, πολλά

---

¹ Μ. Αθανασίου, *Λόγος Περί Ενσαρκώσεως*, 13, PG 25, 120C.

ονόματα από τα αναφερόμενα στις Γραφές θεωρήθηκαν ότι αναφέρονται στο δεύτερο πρόσωπο της Αγίας Τριάδος. Ο άγιος Γρηγόριος Νύσσης (4ος αι.), στο έργο του *Ο βίος του Μωυσέως*², δίνει μια μακρά σειρά ονομάτων, τα οποία ταυτίζει με το Πρόσωπο του Χριστού, και τα οποία παίρνει τόσο από την Παλαιά όσο και από την Καινή Διαθήκη. Τα πολλά αυτά ονόματα, με τον δικό τους μοναδικό τρόπο και τον έντονα περιγραφικό χαρακτήρα τους, φωτίζουν, μεταφορικά τις διάφορες ιδιότητες του Θεανθρώπου. Ένα παράδειγμα των ονομάτων αυτών, η σημασία των οποίων έχει μεταβληθεί δια της Ενανθρωπήσεως, είναι το «Γη ζώντων», και λαμβάνεται από τον 27^ο Ψαλμό³.

Το βιβλίο αυτό είναι η προσπάθεια ενός ορθόδοξου χριστιανού γιατρού να εξερευνήσει τη βασική σχέση μεταξύ της Ενανθρωπήσεως του Λόγου, Ιησού Χριστού, και της φύσης της ίασης, όπως την αντιλαμβάνεται η παραδοσιακή Χριστιανοσύνη. Ακριβώς επειδή «ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν» (Ιω. 1:14), μπορούσε ο άγιος Γρηγόριος να μιλά γι' Αυτόν με υλικούς, φυσικούς όρους, ως Γη. Η λέξη «ζώντων» είναι επίσης σημαντική για να κατανοήσουμε το αφήγημα που βρίσκεται στον πυρήνα του βιβλίου. Στη δεύτερη αυτή λέξη του συγκεκριμένου ονόματος του Χριστού αποκαλύπτεται ο λόγος της απείρως αγαπητικής συγκατάβασής Του να γίνει μέρος της ίδιας της δημιουργίας Του. Διότι ο Θεός έγινε άνθρωπος για να γιατρέψει μια κατατραυματισμένη και αποθνήσκουσα κτίση, να την ανα-κτίσει

² Γρηγορίου Νύσσης, *Ο βίος του Μωυσέως*, 118, PG 44, 297-326.

³ Στίχος 13, «Πιστεύω τοῦ ἰδεῖν τὰ ἀγαθὰ Κυρίου ἐν γῆ ζώντων».

και να της δώσει νέα ζωή δια της νίκης Του επί της αμαρτίας και του θανάτου. Με την εκ νεκρών ανάστασή του, ο Χριστός έγινε όντως *Γη ζώντων*.

Η Ανατολική Χριστιανοσύνη υπογράμμιζε πάντοτε τον ρόλο του Χριστού ως Θεραπευτή. Ο Ρωμανός ο Μελωδός, ο μεγάλος Βυζαντινός ποιητής και υμνογράφος του βου αιώνα, σε μια στάση των Κοντακίων του περιγράφει, με αμεσότητα και με ιατρικούς όρους, πώς ο Χριστός, δια του σταυρού και του θανάτου Του θεραπεύει τα πληγωμένα πλάσματά Του. Ο ύμνος αποτελεί έναν διάλογο μεταξύ του Εσταυρωμένου και της Μητέρας Του, η οποία δεν αντέχει να βλέπει τον Υιό Της να πάσχει τόσο φρικτά. Αντανακλά την κρίσιμη σημασία της Σαρκώσεως του Χριστού για την ίαση του ανθρώπου.

Μικρόν οὔν, ὦ μήτηρ, ἀνασχοῦ καὶ βλέπεις,
πῶς καθάπερ ἰατρὸς ἀποδύομαι καὶ φθάνω
ὅπου κεῖνται,
καὶ ἐκείνων τὰς πληγὰς περιοδεύω,
τέμνων ἐν τῇ λόγχῃ τὰ πωρώματα αὐτῶν
καὶ τὴν σκληρίαν,
λαμβάνω καὶ ὄξος, καὶ ἐπιστύφω τὴν πληγὴν,
τῇ σμίλῃ τῶν ἡλῶν ἀνευρύνας
τὴν τομὴν χλαίνῃ μοτώσω,
καὶ δὴ τὸν σταυρόν μου ὡς νάρθηκα ἔχων
τούτῳ χρῶμαι, μήτηρ, ἵνα ψάλλῃς συνετῶς,
«πάσχων πάθος ἔλυσεν
ὁ υἱὸς καὶ θεὸς μου»⁴.

---

⁴ Ρωμανοῦ Μελωδοῦ, *Κοντάκια εἰς τὸν Θρήνον τῆς Θεοτόκου*, 19'. Οἱ

Μάνα για λίγο κρατήσου και βλέπεις
πώς, ολόιδιος με γιατρός,
αναλαβαίνω και φτάνω όπου βρίσκονται
και εκείνων τις πληγές τις θεραπεύω,
κόβω με νυστέρι τις σκληρύνσεις τους
και την αστοργία.
Παίρνω και ξύδι, και τη στύβω την πληγή.
Με των καρφιών τη σμίλη
θα πλατύνω την τομή,
να βάλω για ξαντό τη χλαίνη
Κι έχοντας τον σταυρό μου
θήκη για τα φάρμακα,
αυτόν μεταχειρίζομαι, μητέρα,
για να ψέλνης ταπεινά:
Έπαθε πάθη σβύνοντας
ο γιος κι ο Θεός μου⁵.

Η παραδοσιακή χριστιανική προσέγγιση και διδασκαλία αναφορικά με την αμαρτία, τον πόνο και τον θάνατο είχαν τεράστια επίδραση στη φροντίδα των ασθενών. Προϊούσας της εκκοσμίκευσης, η μοναδική αυτή οπτική έχει σε μεγάλο βαθμό χαθεί από την υγειονομική μέριμνα. Δεν είναι λίγα τα πολύ καλά στοιχεία στη σύγχρονη υγειονομική μέριμνα, τα οποία θα μπορούσαν να θεωρηθούν και να ευλογηθούν ως συνεπή με την παραδοσιακή χριστιανική διδασκαλία και πρα-

---

περιγραφές της ιατρικής αντιμετώπισης των τραυμάτων αντανακλούν τις πρακτικές της εποχής.

⁵ Από «Κοντάκια Α'». Μετάφραση και σχόλια Π.Α. Σινόπουλος, Αθήνα 1974, Εκδ. Αποστολικής Διακονίας.

κτική. Είναι όμως και πολλά που απάδουν προς αυτήν. Έτσι, το βιβλίο αυτό θα εξετάσει τις σχέσεις της σύγχρονης υγειονομικής πρακτικής με την παραδοσιακή Χριστιανοσύνη και τον τρόπο με τον οποίον η Εκκλησία κατανοεί την υγεία, την ασθένεια και την ίαση, ώστε να δώσει μια καλύτερη εικόνα των σημείων επαφής μεταξύ Χριστιανισμού και κοσμικής υγειονομικής μέριμνας.

Το βιβλίο χωρίζεται σε τρία μέρη. Το πρώτο ερευνά το ανθρώπινο δίλημμα που θέτει ο πόνος. Το δεύτερο εξετάζει τη φύση της συνάντησης του πάσχοντος με τα πρόσωπα που προσφέρονται να βοηθήσουν. Το τρίτο και τελευταίο μέρος συζητά τη δυνατότητα ίασης ανεξαρτήτως θεραπείας, ακόμα και εντός της συνάφειας του θανάτου.